

1. POKUS

Mjerenje otpora Wheatstoneovim mostom sastavljenim iz elemenata

Elementi na vježbi:

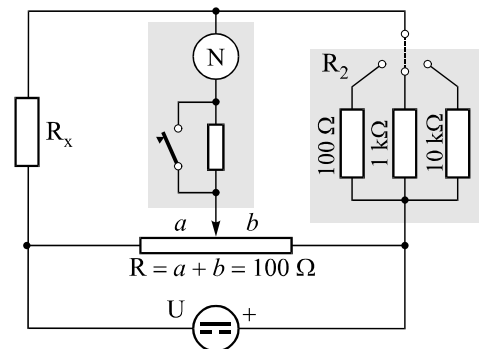
R_2 - stalak s preciznim otpornicima 100, 1000 i 10000 Ω

R_X - stalci s otpornicima nazivnih vrijednosti 2,2, 100 i 30000 Ω

R - potenciometar $R = 100 \Omega$ kao klizna žica duljine $(a+b) = 100 \Omega$ (skala ima 1000 dijelova, 0-999)

N - nulindikator s ugrađenim predotporom i tipkom

U - laboratorijski izvor napona 5 V, 5 A (istosmjerno)

UPUTE ZA RAD

a) Mjerenje otpora nazivne vrijednosti 100 Ω

1. Prema shemi na slici sastavite Wheatstoneov most. Za R_2 odaberite najprikladniju vrijednost otpora. Ne uključujte izvor napona.
2. Pozovite demonstratora da pregleda spoj.
3. Uključite laboratorijski izvor napona. Potenciometrom R ugodite nulu na nulindikatoru. Pritiskom na tipke povećajte osjetljivost nulindikatora, te ponovo, sada još točnije ugodite nulu
4. Očitajte i zabilježite dijelove a i b na skali potenciometra te isključite izvor napona.
5. Izračunajte vrijednost R_X i odredite apsolutnu i postotnu pogrešku nazivne vrijednosti mjenenog otpornika. Pri tome izmjerenu vrijednost uzmite kao pravu vrijednost mjenenog otpornika.

b) Mjerenje otpora nazivne vrijednosti 2,2 Ω

1. Ponovite postupak opisan u dijelu a) točke 1-4.
2. Prema izrazu MUE 6.9. izračunajte postotne granice pogrešaka mjenenog otpora zbog utjecaja netočnosti očitavanja. Granice pogrešaka netočnosti očitavanja " b " na potenciometru su 2 d.sk.

c) Mjerenje otpora nazivne vrijednosti 30 k Ω

1. Ponovite postupak opisan u dijelu a) točke 1-4.
2. Uz najveću osjetljivost nulindikatora pomičite kliznik potenciometra sve dok ne dobijete otklon nulindikatora 1 d.sk. na lijevo. Očitajte pripadni dio " b " klizne žice i označite ga s " b_1 ". isto ponovite za otklon 1 d.sk. na desno. Vrijdnost " b " označite u ovom slučaju s " b_2 ". Najmanja primjetna relativna promjena mjenenog otpora odnosno minimalna mjerna nesigurnost iznosi:

$$\delta_{\min} = \frac{a+b}{ab} \cdot \frac{|\Delta b|}{20} \quad \text{gdje je } \Delta b = b_1 - b_2$$

3. Usporedite ovako dobivenu vrijednost za $\delta_{\min}$ s odgovarajućom vrijednošću izračunatom u pripremi za vježbu.
4. Raspožite mjerni sklop.

2. POKUS

Mjerenje kapaciteta Scheringovim mostom

Elementi na vježbi:

C_X - uzorak vitroplasta i pertinaksa debljine 1 mm

C_2 - zračni kondenzator 2000 pF (zanemarivog kuta gubitaka)

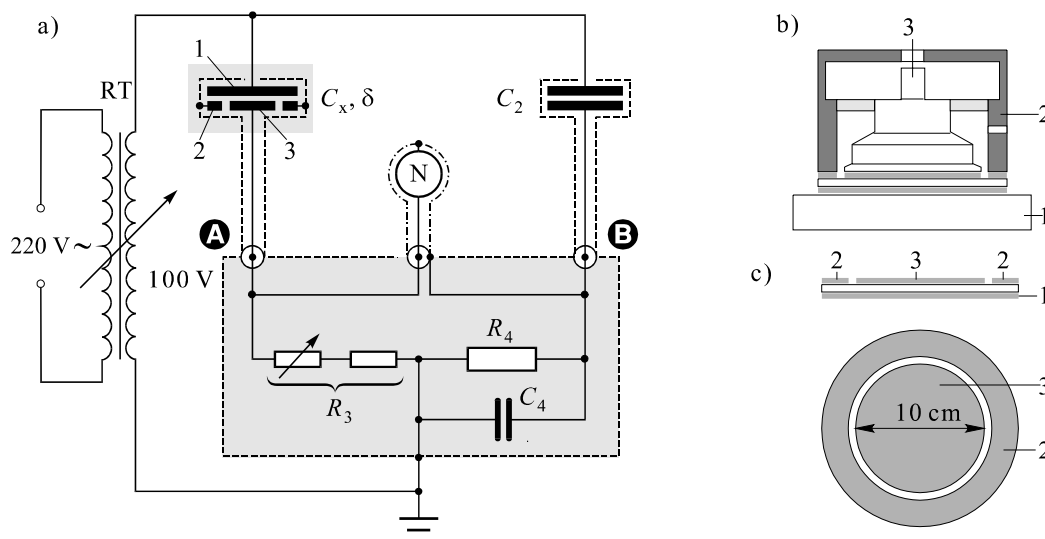
R_3 - potencijometar 20 k Ω i serijski dodan otpornik 10 k Ω (ugrađeni u kutiju)

R_4 - precizni otpornik 4 k Ω male vremenske konstante (ugrađeni u kutiju)

C_4 - kondenzatorska dekada (ugrađena u kutiju)

N - selektivni nulindikator za 50 Hz

RT - regulacijski transformator

UPUTE ZA RAD

1. Prema shemi na slici a) pregledajte spoj Scheringovog mosta. Elementi u granama 3 i 4 smješteni su unutar kutije koja im služi kao oklop. Prilikom prespajanja pažljivo postupajte s osjetljivim oklopljenim vodovima.
2. Uzorak pertinaksa, na slici c), premazan je s gornje i donje strane srebrnim ili grafitnim vodljivim premazom kako bi se ostvarile elektrode 1, 2 i 3 mjernog kondenzatora. Uzorak je potrebno umetnuti u uređaj za mjerenje prema slici b). Gornjenaponska elektroda (1) uzorka i jedan kraj kondenzatora C_2 neoklopljeni se spajaju na izvor napona. Donjenaponska elektroda (3) i drugi kraj kondenzatora C_2 spajaju se oklopljenim vodovima na odgovarajuće točke A i B na mostu. Zaštitna elektroda (2) uzorka i zračnog kondenzatora C_2 se uzemljuje odnosno spaja na oklop kutije. Kućište nulindikatora spojeno je na oklop njegova spojnog vodiča, a time i na točku B mosta; stoga treba voditi računa da se ono ne dodirne uzemljenih dijelova jer će se tako premostiti grana 4 i onemogućiti mjerenje. Isto tako potrebno je da iz nulindikatora bude izvučen mrežni kabel koji je potreban za punjenje ugrađenog akumulatora.

OKRENITE!

3. Pozovite demonstratora da pregleda spoj.
4. Osjetljivost nulindikatora postavite na 5 V, a kliznik regulacijskog transformatora na 0. Priključite i uključite regulacijski transformator, te postupno podižite napon napajanja do 100 V. Zakretanjem R_3 ugodite minimalni otklon nulindikatora. Povećajte osjetljivost nulindikatora i konačno ugodite ravnotežu mosta (minimum pokazivanja nulindikatora) naizmjeničim ugađanjem R_3 i C_4 . Zabilježite vrijednosti R_3 i C_4 .
5. Isključite napajanje nulindikatora njegovom sklopkom. Napon regulacijskog transformatora smanjite na ništicu te ga isključite.
6. Ponovite postupak opisan u točkama 3 - 5 za uzorak od vitroplasta (materijal za izradu tiskanih pločica).
7. Isključite napajanje nulindikatora i odspojite regulacijski transformator. Ostale elemente na vježbi nemojte raspajati.
8. Iz podatka dobivenih mjerenjem i dimenzija uzorka izračunajte kut gubitaka δ i dielektričke konstante materijala ε ($\varepsilon_0 = 8,854 \cdot 10^{-12}$ F/m).

2. POKUS

Mjerenje kapaciteta Scheringovim mostom

Elementi na vježbi:

C_X - uzorak vitroplasta i pertinaksa debljine 1 mm

C_2 - styroflex kondenzator 1500 pF (zanemarivog kuta gubitaka)

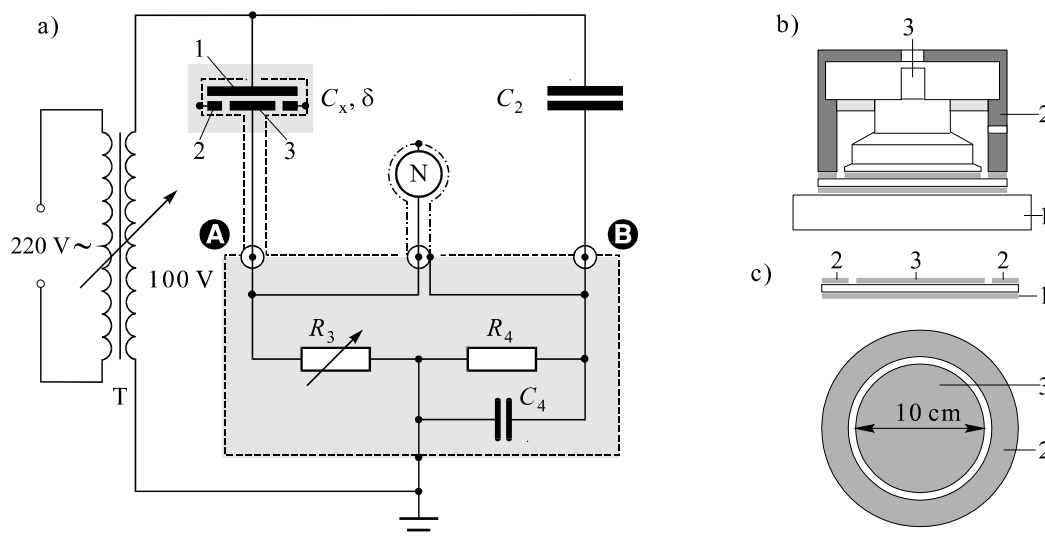
R_3 - potencijometar 20 k Ω (ugrađen u kutiju)

R_4 - precizni otpornik 4 k Ω male vremenske konstante (ugrađen u kutiju)

C_4 - kondenzatorska dekada (ugrađena u kutiju)

N - selektivni nulindikator za 50 Hz

RT - regulacijski transformator

UPUTE ZA RAD

1. Prema shemi na slici a) pregledajte spoj Scheringovog mosta. Elementi u granama 3 i 4 smješteni su unutar kutije koja im služi kao oklop. Prilikom prespajanja pažljivo postupajte s osjetljivim oklopljenim vodovima.
2. Uzorak pertinaksa, na slici c), premazan je s gornje i donje strane srebrnim ili grafitnim vodljivim premazom kako bi se ostvarile elektrode 1, 2 i 3 mjernog kondenzatora. Uzorak je potrebno umetnuti u uređaj za mjerenje prema slici b). Gornjenaponska elektroda (1) uzorka i jedan kraj kondenzatora C_2 neoklopljeni se spajaju na izvor napona. Donjenaponska elektroda (3) i drugi kraj kondenzatora C_2 spajaju se oklopljenim vodovima na odgovarajuće točke A i B na mostu. Zaštitna elektroda (2) uzorka se uzemljuje odnosno spaja na oklop kutije. Kućište nulindikatora spojeno je na oklop njegova spojnog vodiča, a time i na točku B mosta; stoga treba voditi računa da se ono ne dodirne uzemljenih dijelova jer će se tako premostiti grana 4 i onemogućiti mjerenje. Isto tako potrebno je da iz nulindikatora bude izvučen mrežni kabel koji je potreban za punjenje ugrađenog akumulatora.

OKRENITE!

3. Pozovite demonstratora da pregleda spoj.
4. Osjetljivost nulindikatora postavite na 5 V, a kliznik regulacijskog transformatora na 0. Priključite i uključite regulacijski transformator, te postupno podižite napon napajanja do 100 V. Zakretanjem R_3 ugodite minimalni otklon nulindikatora. Povećajte osjetljivost nulindikatora i konačno ugodite ravnotežu mosta (minimum pokazivanja nulindikatora) naizmjeničim ugađanjem R_3 i C_4 . Zabilježite vrijednosti R_3 i C_4 .
5. Isključite napajanje nulindikatora njegovom sklopkom. Napon regulacijskog transformatora smanjite na ništicu te ga isključite.
6. Ponovite postupak opisan u točkama 3 - 5 za uzorak od vitroplasta (materijal za izradu tiskanih pločica).
7. Isključite napajanje nulindikatora i odspojite regulacijski transformator. Ostale elemente na vježbi nemojte raspajati.
8. Iz podatka dobivenih mjerenjem i dimenzija uzorka izračunajte kut gubitaka δ i dielektričke konstante materijala ε ($\varepsilon_0 = 8,854 \cdot 10^{-12}$ F/m).

3. POKUS

Mjerenje otpora, induktiviteta i kapaciteta univerzalnim RLC mostom tvorničke izvedbe**Elementi na vježbi:**

- R_X - otpornici nepoznatog otpora 2 komada
- C_X - kondenzator nepoznatog kapaciteta
- L_X - zavojnica nepoznatog induktiviteta
- univerzalni RLC most ISKRA MA 4303

UPUTE ZA RAD

1. Na odgovarajuće stezaljke mosta, a u skladu s priloženom uputom za rukovanje mostom ISKRA MA 4303, priključite redom mjerene komponente, te pri odabranoj frekvenciji 1 kHz izmjerite njihove vrijednosti. Prije mjerenja detaljno proučite upute i prema njima pažljivo postupajte.
2. Izračunajte mjerne pogreške izmjerenih komponenata.

Općenito o RLC mostu

Ovim mostom mogu se mjeriti otpori, induktiviteti i kapaciteti. Otpor se mjeri Wheatstoneovim mostom, kapacitet Wienovim, a induktivitet Maxwellovim mostom. Sva tri mosta napajaju se izjениčnim naponom frekvencije 1 kHz i 10 kHz iznosa $1,5 V_{pp}$ (od vrha do vrha) s tolerancijom $\pm 10\%$.

U pravilu se otpori ovim mostom mjere naponom frekvencije 1 kHz. Mogu se mjeriti otpori od $0,1 \Omega$ do $10 M \Omega$ u 8 mjernih opsega. Granice pogrešaka mjerenja otpora od 10Ω do $10 M \Omega$ iznose $\pm 1,5\%$ od gornje granice mjernog područja, a za otpore do 10Ω i iznad $1 M \Omega$ iznose $\pm 3\%$ od gornje granice mjernog područja.

Kapaciteti se mogu mjeriti u 8 mjernih područja od 10 pf do $100 \mu F$. Granice pogrešaka mjerenja su $\pm 5\%$ od gornje granice mjernog područja. Frekvencija napajanja mosta je 1 kHz.

Induktiviteti od $10 \mu H$ do 100 H mogu se mjeriti u 7 mjernih područja. Frekvencija napajanja mosta je 1 kHz ako je faktor dobrote Q svitka velik, 10 kHz ako je malen. Granice pogrešaka mjerenja su $\pm 3\%$ od gornje granice mjernog područja.

Ravnoteža Wheatstoneovog mosta ugađa se gumbom 9. (sl. 1), Wienovog gumbima 9 i 11, a Maxwellovog gumbima 9 i 10. Gumbima 10 i 11 ugađa se ravnoteža mosta po faznom kutu tj, faktor dobrote Q , za zavojnice, i kut gubitaka $\tan \delta$, za kondenzatore.

Nulindikator je elektronički s linearnim pojačanjem kada je preklopka za osjetljivost (5) u položaju "LOW", a s eksponencijalnim pojačanjem kada je u položaju "HIGH". Pojačalo nulindikatora je tako projektirano da se analogni nulindikator ne može preopteretiti

OKRENITE!

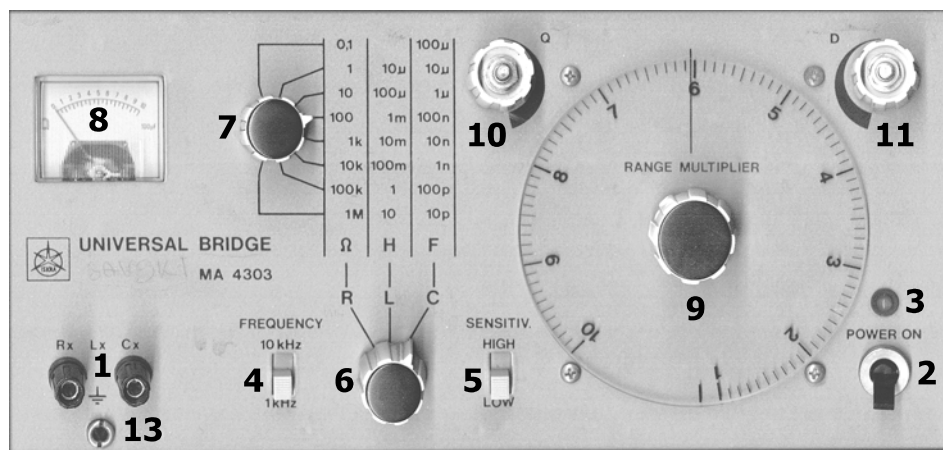
Postupak pri mjerenju

Mjerni objekt priključuje se na stezaljke 1 (na slici), a njegovo kućište odnosno oklop (ako postoji) na priključnicu za uzemljenje 13. Preklopku 6 za odabiranje vrste mjerenja postavite u odgovarajući položaj. Preklopku 4 postavite u položaj 1 kHz prilikom mjerenja otpora i kapaciteta, a u položaj 10 kHz prilikom mjerenja induktiviteta. Preklopku 5 postavite u položaj "LOW". Preklopku 7 postavite u područje u kojem očekujete mjerni rezultat. Okretanjem guba 7 dovedite kazaljku nulindikatora u crveno područje.

Prilikom mjerenja otpora fino ugađanje ravnoteže mosta provodi se gumbom 9 uz preklopku 5 u položaju "HIGH", dok se ne postigne najmanji otklon kazaljke nulindikatora. Fina ugađanja i ostalih mjernih veličina provode se s preklopkom 5 položaju "HIGH".

Prilikom mjerenja kapaciteta oba gumba (koaksijalna) 11 zakrenite do kraja ulijevo. Gumbom 9 ugodite najmanji utklon nulindikatora. Ako to nije moguće, naizmjeničnim ugađanjem većeg gumba 11 i gumba 9, a zatim malog gumba 11 i gumba 9, postignite najmanji otklon kazaljke nulindikatora.

Prilikom mjerenja induktiviteta prvo oba guba 10 zakrenite sasvim udesno. Ako je iznos mjerenog induktiviteta 10 μH do 100 μH odaberite frekvenciju 10 kHz, a za sve ostale iznose induktiviteta, frekvenciju 1kHz. Gumbom 9 ugodite najmanji otklon kazaljke nulindikatora. Ako zavojnica ima mali Q konvergencija je loša pa se najmanji otklon nulindikatora ugađa naizmjenično gumbom 9 i velikim gumbom 10, a zatim gumbom 9 i malim gumbom 10. Ako je Q mali treba skalu gumba 9 postaviti u srednji položaj, a laganim okretanjem velikog gumba 10 postići najmanji otklon nulindikatora. Zatim laganim okretanjem gumba 9 ponovo ugodite najmanji otklon. Ako je potrebno ponovite ugađanje laganim zakretanjem malog gumba 10 i gumba 9.

Prednja ploča RLC mosta ISKRA MA 4303

Električna shema

Na slici 2. prikazana je električna shema mosta. Na lijevom dijelu zapaža se most koji se prebacivanjem preklopke S3a i S3b može prespojiti u Wheatstoneov, Wienov ili Maxwellov. Gore je električni nulindikator, a dolje oscilator i izvor napajanja elektroničkih sklopova (ispravljač i stabilizator).

Napomena: Rijetki su mostovi kod kojih se Wheatstoneov most za mjerenja napaja izmjeničnim naponom. Takvo je rješenje kod ovog mosta odabrano, vjerojatno, zbog pojednostavljenja sheme i time uštede na elementima.

